

UTUTLANÉ DĚJINY

FELIX KRUMLOWSKÝ
aneb Záhady slavných
postav naší historie

Božena Němcová
Přísně utajení
rodiče?

Sv. Václav
Příliš záhad kolem
jedné vraždy

Rudolf II.
Císař posedlý
dáblem?

**Jan Sladký
Kozína**
Na boží
soud?

Karel IV.
Podvodník
přišel
vhod

**Perchta
z Rožmberka**
Nešťastná
bílá paní

Felix Krumlowský

Ututlané dějiny

aneb Záhady

slavných postav naší historie

OBSAH

Pár slov úvodem	5
Přemysl Oráč: Ze sedláka kníže?	7
Svatopluk: Kde je pochován moravský král?	17
Sv. Václav: Příliš záhad kolem jedné vraždy	25
Sv. Vojtěch: Mučedník se třemi hlavami	43
Kristián: Hříšný syn vraha sv. Václava?	59
Přemysl Otakar I.: Král se rozvádí	67
Záviš z Falkenštejna: Poprava prknem nebo mečem?	73
Václav III.: Detektivka bez konce	87
Eliška Přemyslovna: Nevěrná královna?	99
Karel IV.: Podvodník přišel vhod	107
Václav IV.: Zachránila krále lazebnice?	119
Jan Hus: Který Husinec je pravý?	127
Jan Žižka: Byl vojevůdce otráven?	133
Ladislav Pohrobek: Smrt krále Holce	139
Perchta z Rožmberka: Nešťastná bílá paní	151
Rudolf II.: Císař posedlý ďáblem?	161
Petr Vok: Miloval krásnou Zuzanu?	169
Jáchym Šlik: Ztracené panské hlavy	175
Albrecht z Valdštejna: Zradil svého císaře?	185
Jan Sladký Kozina: Pozvání na boží soud?	201
Jan Nepomucký: Tajemství zázračného jazyka	207
Josefina Dušková: Byla Mozartovou milenkou?	219
Karel Hynek Mácha: Záhada básníkovy smrti	225
Božena Němcová: Přísně utajení rodiče?	233
Bedřich Smetana: Zemřel na syfilis?	243
Stručné české dějiny v datech (do roku 1900)	253
Výběr z literatury	266

PÁR SLOV ÚVODEM

Vážení čtenáři,
předkládáme vám příběhy pětadvaceti postav z našich dějin, přesněji řečeno čtyřadvaceti, protože jedna z nich je fiktivní. Jde o bájného předka české panovnické dynastie Přemysla Oráče. S každou z těchto předkládaných postav je spojeno nějaké malé či větší tajemství, malá či větší záhada, která dráždí naši zvědavost a povzbuzuje naši představivost. Právě zásluhou takových tajemství a záhad nejsou české dějiny nijak nudnou záležitostí. Díky nim se historii dostává žádoucí pestrosti, barvitosti a vzrušivosti.

Budiž však zároveň žalováno, že často bývají slavné postavy naší minulosti líčeny jen nezáživně a černobíle, často se stávají pouze encyklopedickými hesly, která ani zdaleka nemohou nabídnout všechno, co by nás v souvislosti s nimi zajímalo. Právě proto vznikla tato knížka o ututlaných nebo také zamlčovaných dějinách. Každá z předkládaných historických postav, ať už jde třeba o svatého Václava, Karla IV., Jana Žižku, Petra Voka z Rožmberka či Josefinu Duškovou, skrývá cosi, o čem se zpravidla příliš nepíše, o čem se mnoho neví, nebo o čem se dokonce taktně mlčí. Vždyť co kdyby tím byl znevážen význam historické celebrity či národního génia? Opravdu?

Nabízíme vám malý výlet do české minulosti a doufáme, že se vám při něm nebudou klížit víčka, jak se to občas stává nad stránkami knih až příliš odborných. Nuže tedy vydejme se proti proudu času do temné propasti historie! Zvu vás na cestu.

PŘEMYSL ORÁČ

ZE SEDLÁKA KNÍŽE?

Jistě znáte z Jiráskových Starých pověstí českých pověst o kněžně Libuši, která si poslala poselstvo do Stadice pro svého budoucího chotě oráče Přemysla. Tento sedlák se pak měl stát zakladatelem přemyslovské panovnické dynastie. Ale proč právě sedlák. Alois Jirásek čerpal ve svém vypravování především z Kosmovy Kroniky české sepsané nejspíše mezi roky 1119 až 1125. Kosmas v ní vkládá Libuši do úst následující slova:

„Hle, za oněmi horami je nevelká řeka Bílina a na jejím břehu je viděti vesnici, jež slove Stadice... Tam váš kníže oře s dvěma strakatými voly...“

Ještě starším dokladem o existenci pověsti o Přemyslovi je Kristiánova legenda o životě a umučení sv. Václava a jeho báby sv. Ludmily. Byla totiž napsána zřejmě už na sklonku 10. století. O Čechách v ní vypravuje, že *„když byli postiženi zhoubným morem, obrátili se, jak pověst vypravuje, k nějaké hadačce se žádostí o dobrou radu a věštecký výrok. A když jej obdrželi, založili hrad a dali mu jméno Praha. Potom nalezše nějakého velmi prozíravého a důmyslného muže, jenž se jenom orbou zabýval, jménem Přemysla, ustanovili si ho podle výroku hadaččina knížetem neb vladařem, davše mu za manželku svrchu řečenou pannu hadačku...“*

Vida, Kristián sice znal Přemysla, ale o Libuši se zmiňoval jen jako o „nějaké hadačce“. Zdá se tedy, že ženich kněžny Libuše Přemysl Oráč je mnohem reálnější postava než ona sama. Vezmeme-li v potaz, že Kristián psal svou legendu nejspíše na sklonku 10. století, je jeho už citovaná zmínka o „muži, jenž jenom orbou se zabýval, jménem Přemysl“, nejstarším dokladem o zakladateli panovnické dynastie.

Je přitom zvláštní, že jméno Přemysl nebylo ani v Kristiánově době, ani o více než sto let později v Kosmově době v Čechách běžné. Jak to tak vypadá, prvním Přemyslem v přemyslovském rodě byl až syn českého krále Vladislava I. a jeho druhé manželky Judity Durynské Přemysl I., který žil v letech 1155 až 1230 a v německém prostředí přijal jméno Otakar. Není to trochu pozdě? Kristián původ Přemyslova jména nijak nerozvádí, zato podle Kosmase měla Libuše říci svým poslům vyslaným do Stadic:

„...Nyní, je-li vám libo, vezměte mou řízu, plášť i přehozy, jaké sluší knížeti, jedte a vyřidte tomu muži vzkaz ode mne i od lidu a přiveďte sobě knížete a mně manžela. Muž má jméno Přemysl. Ten na vaše hrdla a hlavy vymyslí mnohá práva, neboť to jméno latinsky zní praemeditans (rozmýšlející) nebo superexcogitans (přemýšlející)...“

Údajný Libušin výrok nepoužil Kosmas ve své kronice jen tak náhodou. Spolu s dynastickou legendou o knížeti povoláném od pluhu se v Čechách šířilo také povědomí, že zemské zákony a zemské právo platí právě od zakladatele panující dynastie. Jistě nikoli náhodou uvádí Ondřej z Dubé, nejvyšší sudí zemský v časech panování krále Václava IV., že *„právo zemské české jest dávno nalezeno ještě od pohanstva a nejvíce od Přemysla Oráče a těch pánov, kteříž sú té chvíle byli“*. Tímto odvoláním se na tak dávnou dobu byl posvěceno poddanství a stavovské rozdělení společnosti.

Konečně i sám Kosmas o Přemyslovi praví, že *„tento muž, jenž vpravdě pro svou mužnost zasluhuje slouti mužem, upoutal zákony tento bezuzdný kmen, nezkrocený lid mocí zkrotl a uvedl v poddanství, jež jej i dnes tíží, též vydal všechna práva, jimiž se tato země řídí a spravuje...“*

Hned na první pohled je toto tvrzení plné rozporů. Vždyť za rozmýšlejícího a tedy moudrého muže je považován obyčejný a jistě nepřiliš vzdělaný oráč, zemědělec, sedlák. A přitom tento prostý člověk z lidu, sotvaže se díky přízni jedné kněžny vyšvihne na vladařský stolec, sám hned zapomene na svůj původ a vytvoří přísné zákony a spoutá své nedávné venkovské druhy tuhým poddanstvím.

BYLA BRÁZDA ZEMSKOU HRANICÍ?

Podle některých badatelů prý však Přemysl nebyl obyčejným sedlákem ale vlastně geometrem. Ohánějí se přitom tvrzením Kosmase, podle něhož prý Přemysl oral u Stadice na velmi zvláštním místě. A to na úhoru, „*zdeľi a i zšíři dvanácti kročejů, jenž kupodivu, ač leží mezi tolika poli, přece nenáleží k žádnému poli*“. Podle toho by se vůbec nemuselo jednat o prosté orání, ale o vytyčování hranic území státu či kmene vyroanou brázdou. Přemysl prostě vyznačoval zemské hranice, zakládal území státu. Stejným způsobem, tedy vyoráním brázdy, vytyčoval hranice města Říma jeho bájný zakladatel Romulus, podobně hrabě Welf, zakladatel německého panovnického rodu Welfů, prý odděloval hranice svého dědičného území dokonce zlatým pluhem.

Stadice se dnes nacházejí zhruba dvacet kilometrů od dnešních státních hranic České republiky a prakticky také historických hranic českého knížectví a poté i českého království. Jenže v časech starých pověstí je pokrýval hluboký pohraniční hvozď, kam by se asi těžko dalo zajet s pluhem. Proto Přemysl vyorával hranice už poblíže Stadice. A že vyorávat hranice mohla jen osoba vznešená, netřeba dodávat. Přemysl tudíž nebyl prostým oráčem ale minimálně knížecím geometrem nebo ještě lépe urozeným velmožem.

A ještě něco. Pokud by na nápadu s vyoráváním hranic něco bylo, vysvětlovalo by to, proč Libuše hledala svého ženicha v tak od Libušína či dokonce od Vyšehradu vzdálených místech, vlastně až v pohraničí.

POSVÁTNÝ SEX NA POLI

Jenže tohle všechno je jenom hypotéza, která tak trochu akceptuje naše dnešní přezírání rolnického povolání. Když řekneme oráč, vybavíme si nejčastěji pogramotného močůvkou páchnoucího chlapíka v botách vystlaných slamou, či tehdy v lýkových střevících, těch, které si pak Přemysl vzal s sebou na památku na Vyšehrad. Ale tento přezíravý pohled vůbec neplatil v minulosti. Naopak. Oráč býval už v antice vyzdvihován jako muž velice

významné profese. Římský básník Vergilius ve svých Zpěvech rolnických připomíná:

*„Sám otec (míněn nejvyšší bůh Jupiter) nepřál si míti
lehkou rolnickou práci a první rolníky nutil
uměle vzdělávat půdu a bystřit nesnázi důvtip,
nechtě, by spala mu říš jak ztrnulá dřímoutou těžkou.
Rolník neoral zem, než Jupiter nastoupil vládu...
...chtěje, by potřebou hnán svým vlastním hloubáním hledal
znenáhla dovednost různou a pěstil si obilí orbou.“*

Tehdy se obdělávání polí stávalo základním zdrojem obživy a oproti lovu a pastevectví představovalo vlastně výrobní revoluci. Ostatně i pro dávné Slované bylo obdělávání polí ještě stále tou nejdůležitější činností, na níž byli svou existencí bezprostředně závislí.

Proto také vyorání první jarní brázdy v doposud panenské půdě, jak by tomu napovídala Kosmovo tvrzení o úhoru, který nenáleží k žádnému poli, mívalo magický význam. Bývalo spojováno s obřadem, který měl zajistit budoucí bohatou úrodu. Už ve starověkém Řecku spojovali první orbu s bájí o bohyni země a obilí Deméter, v římských legendách se jmenuje zase Ceres, a smrtelném Íasionovi, synovi hromovládného Dia. Z jejich spojení se narodil Plútos, bůh bohatství, původně požehnání polí.

Tato báje našla odraz v obřadu, který doprovázel začátek jarní orby, a totiž „posvátného sňatku“ vybrané kněžky s knížetem a s ním spojené rituální soulože v první vyorané brázdě. Tuto brázdu musel samozřejmě vyorat sám vladař, kníže, vůdce rodu, který se v ní pak pomiloval s ještě panenskou kněžkou či hadačkou. Nepřipomíná vám to příběh Libuše a Přemysla? Kristián a Kosmas zřejmě nepřímou zaznamenali dávný pohanský obřad doprovázející počátek obdělávání pole, jenž měl zajistit bohatou úrodu.

Pravda, Libuše si pro svého ženicha poslala a nemilovala se s ním v brázdě, nicméně i tak má celá pověst styčné body s dávným rituálem první orby. Kristián a Kosmas zřejmě nepřímou zaznamenali ještě pohanský obřad doprovázející počátek obdělávání pole, jenž měl zajistit bohatou úrodu.

Tento výklad potvrzuje i nejstarší dochované vyobrazení Přemysla Oráče na fresce ve znojenské románské rotundě sv. Kateřiny, kde má jeho radlice podobu stylizovaného falu, který se má vnořit do panenské půdy a oplodnit ji. Spisovatel Stanislav Lom to ve své divadelní hře Děvín vyjádřil velmi přesně, když nechal Přemysla promlouvat následující větu:

*„Žena a země jedno jest;
z muže má úrodu svou.“*

Zřejmě nikoliv náhodou byla orba celá dlouhá staletí považována za významnou činnost hodnou i mocného panovníka. Dokonce to platilo ještě koncem 18. a na počátku 19. století. Zabrousíme-li jen do našich dějin, dozvíme se například, že sám císař Josef II. při své návštěvě Moravy vyoral jednu brázdu na poli u Slavíkovíc a ruský car Alexandr I., jeden z vítězů nad Napoleonem, se zase chopil pluhu v jihočeském Hosíně. Oba tak zřejmě chtěli předvést jak svoji manuální zručnost, tak i úctu k práci zemědělců, v níž byla orba, obdělávání půdy, tou nejdůležitější činností.

Přemysl přitom nebyl jediným oráčem, který podle pověstí založil panovnickou dynastii. Podobně v sousedním Polsku stojí podle kroniky Galla Anonyma na počátku rodokmenu zdejších Piastovců bájný oráč Piast. Shoda začátků Přemyslovců a Piastovců je až příliš nápadná, než aby mohlo jít o pouhou náhodu. Je zřejmé, že obě legendy vznikly na základě podobného nebo stejného jarního rituálu, jenž měl zajistit hojnou úrodu, plné sýpky, a tedy i přežití příští zimy a další existenci rodu či kmene.

Zdaleka nešlo jen o čistě slovanskou pověst. Vždyť vzor pro ni nacházíme i v antickém Středomoří. Když v roce 458 před naším letopočtem ohrožovali Řím Aequové, bojovný národ usedlý ve střední Itálii, udělil senát mimořádné diktátorské pravomoci vojevůdci Luciovi Quinctiovi Cincinnatovi. Kupodivu poselstvo senátu nalezlo tohoto muže, který měl zachránit Věčné město před agresory, jak právě ore na poli. Cožpak to není přímo předobraz legend o Přemyslovi a Piastovi? Symbolika vladaře povolného

od pluhu je zřejmě hluboce zakořeněna v evropských tradicích. Proto i české pověsti prostě nemohly nemít takovou postavu.

SOUVISLOSTI VE HVĚZDÁCH

Vraťme se ještě k textu Kosmovy kroniky a položme si otázku, proč vlastně měl Přemysl orat právě na úhuru o rozměrech dvanáct krát dvanáct kroků? Podle badatele Josefa Sadílka jde jednoznačně o astrální záležitost, tedy o připomínku jarní rovnodennosti. Tehdejší zemědělec prý musel mít jisté astronomické znalosti a vědět, že když den i noc mají shodně po dvanácti hodinách, v Libušiných slovech je to zašifrováno do úhuru o dvanácti kročejích zděli i zšíře, nastává čas jarní orby. Na noční obloze se to projevuje vzestupem velmi jasné hvězdy Arktura ze souhvězdí Pastýře, vlastně prodlouženého oblouku hvězd Velkého vozu, k zenitu. Už citovaný Vergilius ve Zpěvech rolnických připomíná, že „*rolníku potřeba jest též souhvězdí Arktura dbáti...*“ Čili dávný sedlák se tak trochu musel vyznat i v astronomii, protože postavení hvězd mu podávalo závažné informace o agrotechnických lhůtách. Stoupající jasný Arktur představoval výzvu k první jarní orbě.

V této souvislosti je zajímavé, že Kristián ve své legendě píše, že „*Slované čeští, usazení pod samým Arkturem...*“ Libuše zase v Kosmově kronice říká svým poslům: „Co váháte? Jděte bez starosti, sledujte mého koně, on vás povede pravou cestou a dovede zase zpět, neboť tu cestu nejednou šlapal.“ Z čehož může vyplývat, že Přemysl byl vlastně Libušin tajný milenec a její kůň tudíž do Stadic dobře trefí, ale také okolnost, že kráčel směrem k souhvězdí Pastýře k hvězdě Arktur. Ne nadarmo nazývali staří Čechové Arktura Přemyslem Oráčem.

I ti zmiňovaní dva Přemyslovi volí mají prý mysticko-astrální význam. Když je totiž budoucí kníže vypustil, řekl jim, ať jdou, odkud přišli, a oni skutečně zmizeli z očí a víc se neobjevili, vlastně tím napodobovali výjev na podzimní noční obloze. Tehdy totiž začne souhvězdí Pastýře zapadat za obzor a nejdříve přitom zmizí „volské spřežení“.

Z hlediska symboliky je zajímavý také motiv Libušina koně, který dovedl její poselstvo k Přemyslovi. Pobaltští Slované měli ve svém pantheonu jako nejvyššího boha už zmiňovaného trojhlavého Triglava. Jeho tři hlavy symbolizovaly nebe, zemi a podsvětí, sloužily mu tři panenské kněžky, při čemž se nám okamžitě vybaví tři Krokovy dcery – Kazi, Teta a Libuše, a také věštecký bílý kůň. Právě on podle toho, zda například překročil nebo nepřekročil do země vetknutá zkřížená kopí, předvídal úspěch nebo naopak nezdar chystaného válečného tažení.

Kult boha Triglava nemusel být nutně omezen jen na Poblatí. Na největším velkomoravském hradišti Valy u Mikulčic objevili archeologové pohanskou svatyni z druhé poloviny 9. století, tvořenou dřevěnou ohradou 25 metrů dlouhou a 11 metrů širokou, v jejímž středu byly velmi pietně pohřbeni dva koně, nepochybně kultovní zvířata. Mohlo se i v tomto případě jednat o věstecké koně?

Zázrační hřebci či klisny dodnes přežívají v pohádkách uchovávajících nejednu stopu po dávné tradici. Takoví koně nejen předvídali výsledek budoucích válek, ale dokonce i vybírali budoucího vladaře. Proto i Kosmovo vyprávění o cestě Libušina, tedy věsteckého koně, vždyť tato kněžna přece byla hadačkou a uměla předvídat budoucnost, je vlastně popisem rituální volby knížete:

„...Kráčejí poslové moudře neučení, putují vědomě nevědomí, držíce se stop koně. Již přešli přes hory, již již se přiblížili ke vsi, kam měli dojít. Tu jim přiběhl jakýs chlapec vstříc i tázali se ho řkouce: ‚Slyš, dobrý chlapče, jmenuje se tato ves Stadice? A jestliže ano, je v ní muž jménem Přemysl?‘ ‚Ano‘, odpověděl, ‚je to ves, kterou hledáte, a hle, muž Přemysl nedaleko na poli pohání voly, aby dílo, jež koná, hodně brzo dokonál.‘“

PRVNÍ DYNASTICKÝ SŇATEK

Se Stadice se však potíží. Nacházely se totiž na území, které tehdy nepatřilo kmeni Čechů, ale kmeni Lemúzů. Že by zakladatel české panovnické dynastie vlastně nebyl Čech ale Lemúz? A není divné, že si bájná Libuše vybrala manžela až z takové dálky? Mimochodem, z Libušina to měla do Stadice minimálně

60 kilometrů. Nám, kteří jsme dnes zvyklí jezdit na rande autem, to sice hodně nepřipadá, ale v tehdejších časech to určitě byl pořádný kus cesty. Jeden výklad se samozřejmě nabízí. Sňatek Libuše a Přemysla mohl představovat záměrné politické spojení dvou slovanských knížecích rodů za účelem sjednocení jejich držav. Josef Sadílek v této souvislosti připomněl, že staří Slované říkali radlici lemeš, jak se to dodnes uchovalo ve slovenštině, a oráči pak říkali lemúz. Byl tedy kmen Lemúzů vlastně kmenem „oráčů“, což se na Přemysla až nápadně dobře hodí.

Historika Jiřího Bílka v druhém díle Hádanek naší minulosti zase zaujala nápadná podobnost názvu vesnice Stadice, v některých opisech nazývané Ztadiczi, se jménem slovanského kmene Stadiců, uváděných ve starobylém rukopise Bavorský geograf v sousedství franské říše na sever od Dunaje. Podle toho by Libuše neuzavřela dynastický sňatek s předákem Lemúzů – Oráčů, ale s knížetem kmene Stadiců.

Jenže, jak se zdá, to všechno je jen a jen spekulace. Ve skutečnosti v raném údobí hradištní doby, tedy v časech odpovídajících počátkům slovanského osídlení české kotliny, ještě žádná obec Stadice neexistovala. Při výstavbě železniční trati z Bíliny do Ústí nad Labem byl zde sice objeven hromadný hrob s několika kostřami, keramickými nádobami a bronzovým nožem, archeologové však nález zařadili do období únětické kultury, tedy do starší doby bronzové. A to je opravdu hodně dávno před naším letopočtem. Po nějakém staroslovanském osídlení není ve Stadicích ani stopy.

Přesto tu v roce 1836 našel nádeník Ignatz Honolke, rodilý Němec, údajnou Přemyslovu otku. Na vysvětlenou dodejme, že otká byl železný nástroj s vějířovitou plochou nasazený na dřevěné tyči, jenž sloužil k čištění radlice i k pohánění dobytka. Přemysl ji údajně, když přestal orat, zarazil do země a zázračně z ní vyrazily tři velké ratolesti. Zmiňovaný Honolke dobýval ve Volské hoře nedaleko Stadic kámen na dláždění cesty a povšiml si jakéhosi starého už notně zrezivělého železného předmětu. Přinesl ho ukázat stadickému rychtáři Franzi Guthovi a ten, třebaže byl také Němec, nicméně zemský patriot, usoudil, že se jedná o otku „prvního českého vévody Přemysla“. O rok později se údajná otká

jako vzácná relikvie ocitla v pražském Národním muzeu, sídlícím tehdy v ulici Na příkopě v místech nynější Živnobanky. Teprve později dospěli archeologové k závěru, že se nejedná o Přemyslovu otku, ale o keltskou železnou sekyrku, tedy předmět konec konců mnohem starší, byť nikoliv posvátný.

Přemysl snídající na pluhu. Ilustrace z původního vydání Hájkovy Kroniky české

SVATOPLUK

KDE JE POCHOVÁN MORAVSKÝ KRÁL?

V roce 894 zemřel mocný král Velkomoravské říše Svatopluk, jemuž pozdější bavorský letopisec Turmair přiřkl přívlastek Magnus (Veliký). Fuldské letopisy mu příliš nefandily, a proto mu vystavily velmi nepříznivý nekrolog: *„Zemřel nešťastně král Svatopluk, vévoda Moravanů a pochva vši věrolomnosti, když dychtě po lidské krvi, obcházel všechny sousední země a uváděl je lstí a klamem ve zmatek. Nakonec vybízel své lidi, aby nebyli přáteli míru, ale spíše setrvali v nepřátelství k sousedům...“*

To další kronikář – Regino z Prümü – byl k zesnulému uznalejší a v souvislosti s rokem 894 uvádí: *„Asi v tuto dobu zemřel též Svatopluk, král moravských Slovanů, muž mezi svými nejroztvárnější a duchem nejbystřejší. Jeho království drželi jeho synové nešťastně po krátkou dobu, neboť Uhři vše až do základů zpusťovali...“*

TŘI PRUTY SVATOPLUKOVY

Z pozdějších písemných záznamů vyplývá, že Svatopluk zemřel 9. března 894 kdesi na Nitransku a byl pochován v klášteře pod horou Zobor. Podle kroniky Historia Bohemica Eneáše Silvia Piccolominiho, pozdějšího papeže Pia II., z druhé poloviny 15. století, dal Svatopluk II. převést otcovo tělo na Moravu a uložit v hrobce předků na Velehradě. Ale dost možná je to jen legenda podobná těm dvěma nejznámějším, které o moravském králi Svatoplukovi zná dnes téměř každý. Především je to pověst o třech prutech, kterou zřejmě jako první zaznamenal byzantský císař a spisovatel Konstantin Porfirogenetos:

„Je třeba vidět, že Svatopluk, vládce Moravy, byl statečným a obávaným mužem pro národy, které s ním sousedily. Tento Svatopluk měl tři syny. Když umíral, rozdělil svou zemi na tři díly a svým třem synům zanechal po jedné části. Prvního ustanovil velkým (hlavním) vladařem, ostatní dva podřídil svrchovanosti prvního syna. Napomínal je pak, aby jeden proti druhému nečinili rozbroje, a ukázal jim takový příklad: Vzal a svázal tři pruty a podal je prvnímu synovi, aby je zlomil. Když tomu nestačily síly, dal je opět druhému a podobně i třetímu. Potom rozdělil ty tři pruty a dal je třem po jednom. Oni je vzali a na příkaz, aby je zlomili, ihned je přelomili. A tímto příkladem je napomenul a pravil: ‚Zůstanete-li svorni a v lásce nerozlučitelní, nepřátelé vás nebudou moci porazit a podřídít. Povstane-li mezi vámi svár a žárlivost a rozdělíte-li se ve tři vlády, nepodléhající prvému bratrovi, zahubíte se navzájem a sousedními nepřáteli budete zcela zničeni!‘ Když pak po Svatoplukově smrti setrvali v míru jeden rok, vznikl mezi nimi svár a roztržka a jeden proti druhému pozvedli vnitřní válku...“

Z údajných tří Svatoplukových synů známe dva – Mojmíra II., který se stal po otcově smrti vládcem Velké Moravy, a Svatopluka II., jenž dostal do správy údělné nitranské knížectví. V některých písemných pramenech však bývá zmiňován jako druhý jakýsi Preslav, prý syn druhé Svatoplukovy manželky Svatožizně. Tento Preslav údajně založil Bratislavu, původně nazývanou Praslavgrad, v latinských rukopisech uváděnou jako Brezalauspruc a podle legend by měl být dokonce totožný se sv. Ivanem, bájným poustevníkem z lesů kolem Berounky.

KRÁL POUSTEVNÍKEM?

Ale povězme si ještě druhou pověst o králi Svatoplukovi, kterou vyličil Kosmas ve své Kronice české: *„Téhož roku (míněn je rok 894) Svatopluk, král moravský – jak se všeobecně vypravuje – zmizel uprostřed svého vojska a nikde se již neobjevil. Pravda však je, že přišel sám k sobě uznal, že nespravedlivě a jaksi zapomněv dobrodiní pozdvihl zbraně proti svému pánu, císaři Arnul-*

fovi (Arnulf samozřejmě nebyl císařem, ale jen východofranským králem), jehož synu byl kmotrem a jenž mu podrobil nejen Čechy, ale i jiné země odtud až k Odře a odtamtud do Uher a k řece Hronu. Želeje toho, za temna půlnočního vsedl, nikým nepozorován, na koně, projel svým táborem a uchýlil se na jedno místo na stráni hory Zobor, kde kdysi s jeho podporou a pomocí vystavěli tři poustevníci ve velikém a nepřístupném lese kostel. Když tam dojel, na skrytém místě v tomto lese zabil koně a svůj meč zahrabal do země. Na úsvitě přišel k poustevníkům, aniž poznali, kdo jest, i byl po mnišsku oholen a oblečen v roucho poustevnické. A pokud žil, zůstal od nikoho nepoznán, teprve když již poznal, že se blíží smrt, zjevil mnichům, kdo jest, a potom hned umřel...“

Příběh kajícího se panovníka, který opouští své vladařské křeslo a odchází před smrtí do kláštera, patřil ve středověku k oblíbeným literárním rekvizitám dokazujícím nadřazenost moci církevní nad světskou. Nehledě na to, že se i takové případy stávaly. Připomeňme si například bulharského cara Borise I. na konci 9. století, či později, v 16. století, římského císaře a španělského krále Karla V. O údajném Svatoplukově pobytu v klášteře sv. Hippolyta na hoře Zboru u Nitry se zmiňuje také tzv. Saský letopisec a autor první veršované české kroniky Dalimil.

KTERÝ VELEHRAD JE PRAVÝ

Řeknete si možná, že jsou to jenom pověsti. Nicméně historici dobře vědí, že každá pověst obsahuje jisté pravdivé jádro. Však také motiv údajného Svatoplukova pokání, jimž snad chtěl omluvit své chování vůči arcibiskupovi Metodějovi, posloužil archeologům, pokoušejícím se identifikovat jeho hrob. Kde je, kde ho mají hledat? Tahle záhada nedává spát mnohým profesionálním i amatérským badatelům.

Podle pozdějších písemných zpráv byl Svatopluk nejdříve pochován v klášteře pod horou Zobor u Nitry, odkud ho jeho syn Svatopluk II. přenesl do královské hrobky na Velehradě. Jenže tento dávný Velehrad není radno ztotožňovat s Velehradem nynějším. Cisterciácký klášter na úpatí Chřibů, kde se každoročně na

cyrilo-metodějský svátek koná slavná pouť, založil až v roce 1205 moravský markrabě Vladislav Jindřich, bratr českého krále Přemysla Otakara I. Velehrad, původně Veligrad, tak se totiž zřejmě jmenovalo nynější Staré Město u Uherského Hradiště.

HROB V MIKULČICÍCH?

O první místo mezi velkomoravskými městy se hlásí také hradiště Valy u Mikulčic, rozkládající se na ploše zhruba dvou set hektarů, přičemž uprostřed, jak zjistili na základě svých vykopávek archeologové, se nacházela šestihektarová akropole s knížecím palácem a trojlodní bazilikou, největším velkomoravským kostelem vůbec. Objevitel tohoto hradiště profesor Josef Poulík pokládal tuto trojlodní baziliku za Metodějův chrám. Jeho pokračovatel docent Zdeněk Klanica pak právě na tomto hradišti identifikoval údajný Svatoplukův hrob. Domnívá se, že souvisí se zdejší dvouapsidovou rotundou, v pořadí šestou objevenou církevní stavbou v Mikulčicích, která byla nesporně zbudována za Svatoplukovy vlády a je přímou předchůdkyní podobných svatyní v Čechách pocházejících z 10. a 11. století.

Klanica upozorňuje na hrob umístěný vskutku zvláštním způsobem – přímo pod vchodem do tohoto kostela. To znamená, že všichni věřící, kteří do rotundy vstupovali, museli přecházet přes jeho náhrobní desku. Kdo sám sebe odsoudil k tak zvláštnímu posmrtnému spočinutí? Nepochybně to musel být nějaký významný velmož či bojovník, jak o tom svědčí pár pozlacených bronzových ostruh nalezených v tomto hrobě. Podle Klanici to byl sám moravský král Svatopluk, který prý takovou volbou své hrobky dal najevo, že se chce kát za své údajné hříchy.

ZÁHADNÁ HROBKA V SADECH

Další archeolog profesor Vilém Hrubý je však jiného názoru. Podle něho byl mocný velkomoravský panovník pochován v církevním komplexu v lokalitě Sady u Uherského Hradiště. V letech 1957 až 1964 zde odkryl jak kostel, tak zvláštní s ním spojenou pohřební

kapli, v níž byla mohutná hrobka o rozměrech 270krát 115krát 145 centimetrů s lidskou kostrou. Jedinou dochovanou výbavu hrobu představovaly dva pozlacené gombíky. Podle názoru profesora Hrubého by mělo jít o spínadla pohřebního roucha, prostého posledního oděvu kajícího. Tělo nebožtíka spočívalo ve velké dřevěné rakvi pobité čtyřiadvaceti železnými pásy. Jáma hrobu byla vydlážděna pískovcovými deskami a její stěny byly obloženy dřevem.

Nad podlahu pohřební kaple vystupoval kamenný náhrobek, který byl omítnut vápennou maltou. Na jejich pozůstatcích se archeologům podařilo zjistit zbytky monumentální malby představující neúplnou polovinu mužské tváře zřejmě nebožtíka uloženého do hrobky. Dotyčný měl delší rovný nos, drobná ústa a mandlově protáhlé velké oči. Neznámí umělci, zjevně kopírující podobné byzantské malby z jihovýchodní Evropy, použili černou, červenou, bílou, šedou či šedomodrou a olivově zelenou barvu.

CO ŘÍKÁ ANTROPOLOG

Mohl tím portrétovaným být Svatopluk? A jsou kosti pohřbeného v této hrobce kostmi moravského vládce? Profesora Hrubého trápí tyto otázky řadu let. Ale teprve v roce 1983 požádá předního antropologa profesora Emanuela Vlčka, známého zkoumáním pozůstatku českých panovníků a také světců, o zhodnocení koster-ního nálezů z pohřební kaple ze Sadů u Uherského Hradiště. Kost-ra bohužel nebyla úplná, ale i tak byl možné dát odpověď na otázku, jaký byl člověk, kterého zde uložili k věčnému spánku. Profesor Vlček dospěl k závěru, že šlo o robustního muže 175 centimetrů vysoké postavy, tedy už na pohled rváče, bojovníka, který zemřel někdy mezi svým 45 až 50 rokem.

Možná se vám zdá těch 175 centimetrů málo, ale v té době to byl nadprůměrně vysoký chlap. Stejně tak délka života přesahuje tehdejší průměr. Podle zbytků lebky se zase dalo soudit, že nebožtík měl protáhlý hranatý obličej s úzkým nosem, což odpovídalo rekonstruované malbě na náhrobku.

POCHÁZEL BOŘIVOJ Z MORAVY?

Zvláštní na zkoumané lebce je kornoutovitý a nápadně dolů skloněný zevní zvukovod. Profesor Vlček upozorňuje na skutečnost, že podobně utvářený zvukovod má i lebka připisovaná prvnímu známému českému knížeti Bořivojovi. Vzhledem k tomu, že výskyt takového typu zvukovodu je velmi vzácný, v současné populaci je pouze tříprocentní, je taková shoda mimořádně nápadná. Dokonce by se z toho dalo usuzovat, že se jedná o dědičný znak. A ještě něco... Podle profesora Vlčka měli oba zesnulí stejnou krevní skupinu, a to skupinu B. Znamená to snad, že moravský král Svatopluk a jeho český místodržící Bořivoj byli příbuzní?

Historik Velké Moravy Lubomír E. Havlík v tom spatřuje možné potvrzení hypotézy, že Bořivoj nebyl českého původu, ale přišel do Čech z Moravy jako Svatoplukem dosazený příbuzný. Možná to byl Svatoplukův mladší bratr nebo synovec! Znamená to snad, že Přemyslovci, jichž je Bořivoj nejstarším známým představitelem, pocházeli z rodu moravských vládců – Mojmírovců?

TAJEMSTVÍ HROBU V KATEDRÁLE

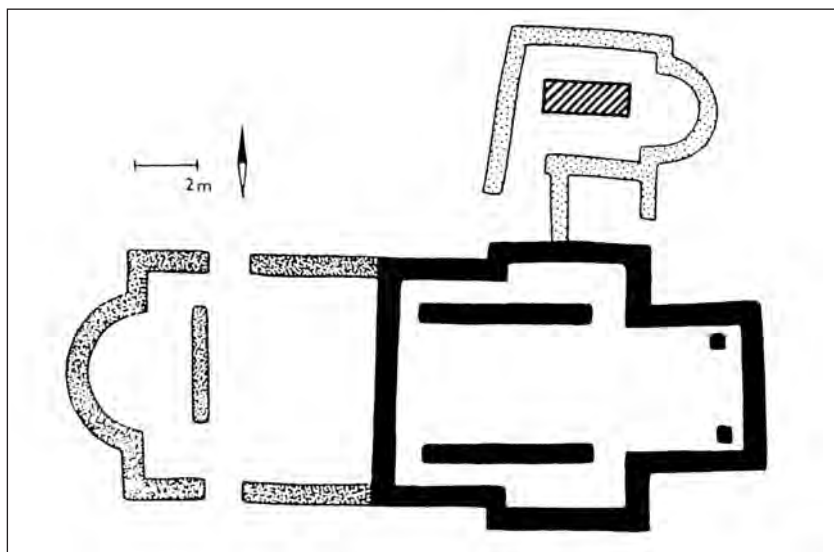
Podívejme se však na údajný hrob českého knížete Bořivoje. V roce 1911 objevil architekt Kamil Hilbert, který tehdy řídil dostavbu katedrály sv. Víta na Pražském hradě, při stavebně archeologickém průzkumu základů někdejší svatovítské rotundy dva hroby, označené odborníky jako K 1 a K 2. Ze zprávy, kterou Hilbert o nález sepsal, vyplývá, že oba hroby byly překryty souvislou dlažbou rotundy založené knížetem Václavem. Z toho by vyplývalo, že jsou starší než sama svatyně. Podle antropologa Emanuela Vlčka dokonce svatý Václav úmyslně založil svatyni nad těmito dvěma hroby. Znamenalo by to, že zde byly pochovány velice významné osoby.

Ale které? Mohl by jednou z nich být kníže Bořivoj? V Legendě o sv. Ludmile, označované jako *Fuit in provincia Bohemorum* (Stalo se v zemi české), se uvádí: „*Kníže Bořivoj potom, naplniv šestatřicet let svého života, odebral se z tohoto světa...*“ Kupodivu

v hrobě označovaném jako K 1 byl podle antropologických zjištění pochován muž ve věku mezi 35 až 40 lety. Profesor Vlček z toho usuzuje, že zde byl opravdu pohřben první historicky doložený český a také pokřtěný kníže Bořivoj.

S tímto závěrem však nesouhlasí známý archeolog, který se věnoval průzkumu Pražského hradu, Ivan Borkovský: „...Oba mrtví byli uloženi do hrobu před vchodem do kaple dlouho po smrti Václavově, mozaika byla nad těmito hroby porušena, nevíme však, s kterou mladší dlažbou byly oba hroby současné.“ Také další historici Milena Bravermanová a Michal Lutovský popírají, že by hrob K 1 s pozůstatky muže se zvláštním typem zvukovodu mohl být hrobem Bořivojovým. Ve své knize *Hroby, hrobky a pohřebiště českých knížat a králů* uvádějí: *„Za místo uložení Bořivojovy tělesné schránky byl dříve mylně považován hrob odkrytý Kamilem Hilbertem při přestavbě svatovítské katedrály v centrální části původní rotundy sv. Víta. Podle nejnovějších archeologických pozorování byl ale tento hrob (označovaný v odborné literatuře jako K 1) zasypán až v době existence rotundy, je tedy vyloučeno, aby v něm byl pohřben Bořivoj, zesnulý více než dvacet let před započatím stavby kostela...“*

Že by tímto závěrem vzala za své hypotéza o úzké příbuznosti moravských Mojmírovců a českých Přemyslovců? Kde se potom vzali dva pohřbení muži – jeden v Sadech u Uherského Hradiště a druhý na Pražském hradě se stejným velmi vzácným typem zvukovodu a stejnou krevní skupinou. Že by to byla jen náhoda? Antropolog Vlček jako odborník takovou náhodu odmítá. A nám zatím nezbyvá než se smířit se zatím nevyřešenou záhadou. Vždyť ani nevíme jistě, zda v Sadech bych pochován právě mocný moravský král Svatopluk. Víím, jen, že zde pohřbený muž měl asi příbuzného na Pražském hradě. Ale co když to byla opravdu jen náhoda?

Půdorys velkomoravského kostela – církevního komplexu v Sadech u Uherského Hradiště. V horní části náčrtku je řídce tečkované zdivo pohřební kaple s vyznačenou hrobkou připisovanou králi Svatoplukovi

SV. VÁCLAV

PŘÍLIŠ ZÁHAD KOLEM JEDNÉ VRAŽDY

Vyslovíme-li jméno zemského patrona svatého Václava, jistě se nám ihned vybaví jeho jezdecká socha od Josefa Myslbeka na pražském náměstí nesoucím jeho jméno. Nepochybně nám v mysli vytane i jím původně založená svatovítská katedrála a svatováclavská koruna, kterou dal zhotovit jeho velký ctitel císař a král Karel IV. Vzpomeneme si i na pověsti, podle nichž přijede v čele blanických rytířů, až bude v Čechách nejhůře.

Ale také se setkáme s názorem, že právě tento Přemyslovec zaprodával Čechy Němcům, a stal se symbolem zrady a kolaborace, jak se s tím oháněl ještě ne tak dávno jeden v historii nepříliš kovaný český premiér. Osočoval svatého knížete právem či neprávem? Proč je pro nás svatý Václav, přestože žil před více než tisíciletím, stále aktuální? Proč vyvolává i po tak dlouhé době politické spory? A co o něm vlastně víme?

BYLA NA BUDČI ŠKOLA?

Václav se narodil patrně v roce 907 nebo 908 jako nejstarší syn knížete Vratislava I. a jeho manželky Drahomíry. Připomeňme si, že v té době ještě panoval jeho strýc Spytihněv I. a Václav proto nemusel mít naději, že někdy usedne na knížecí stolec. Byl to zřejmě chlapec velmi nadaný a otec ho proto poslal do Budče, kde ho jistý kněz Učen vzdělával v latinském jazyce a liturgii. Pravděpodobně se nejednalo o nějakou školu, jak se to později tradovalo. Spíše bychom zmíněného kněze mohli označit za domácího učitele. První staroslověnská legenda o sv. Václavovi tvrdí, že četl nejen latinské, ale i řecké a slovanské knihy. Připomeňme v této

souvislosti, že gramotnost byla i u našich panovníků až do 13. století vzácností, a Václav proto jistě svými schopnostmi všechny udivoval.

Když se po Spytihněvově smrti ujal vlády Vratislav, byl už Václav cíleně připravován také k vladařské činnosti. Asi v sedmi či osmi letech byl na slavnosti postřižin v kostele Panny Marie na Pražském hradě představen jako budoucí kníže. Jednalo se zřejmě o ještě pohanský rituál, ovšem už v křesťanském hávu, jak tomu nasvědčovala přítomnost biskupa Notheria až ze severoitalské Verony. Po Vratislavově smrti a zavraždění jeho matky Ludmily v roce 921 se v zastoupení ještě nedospělého Václava ujala vlády kněžna Drahomíra.

Na otázku, kdy sám Václav usedl na knížecí stolec, se názory různí. Historik Josef Pekař se domníval, že se tak stalo už v roce 922, kdežto Dušan Třeštík klade tuto událost až do roku 925.

KONFLIKT S MATKOU

Mladý panovník si od počátku své samostatné vlády počínal velmi energicky. Zřejmě proto, aby uklidnil rozhárané domácí poměry, vypověděl svoji matku Drahomíru, odpovědnou za vraždu Václavovy babičky sv. Ludmily, z Prahy na Budeč. Jednalo se zřejmě nejen o trest, ale i o snahu zbavit se jejího přímého vlivu. Když se však poměry v knížectví uklidnily, povolal ji zase zpět. Ze všech legend se nejpodrobněji touto záležitostí zabývá Kristiánova legenda:

„Mezi tím blahoslavený Václav, zvolený kdysi vnuknutím Kristovým za vévodu, vyrostl z chlapeckých let a zářil květem nejpůvabnějšího mládí. Hluboko pak v paměti chovaje, v čem byl od učitele písma vzdělán, vroucně toužil naplnit skutkem to, co sluchem poznal. A proto jeho věrolomná matka a některými syny Beliálovými (Belial – hebrejsky ničema, jinak kníže ďáblů), kteří s ní stejně smýšleli, nenávidíce ho pro jeho skutky a přesvaté myšlení, radili se mezi sebou a řekli: ‚Ach běda, co si počneme a kam se obrátíme! Neboť kníže náš, jenž byl od nás na trůn povýšen, zkažen byv kněžími a takřka mnichem se stav, nedovoluje nám kráčetí sráznou a navyklou cestou našich neřestí...‘ Od toho času se

tedy počali k němu chovat velmi nepřátelsky, vyhrožující mu a i jinak mu působíce přemnohá příkoří...“

Z tohoto pohledu se zdá, jako by celý konflikt Václava s Drahomírou a českými velmoži byl konfliktem křesťanského knížete s ještě pohanským prostředím. Nemělo by nás to příliš překvapovat. Vždyť legenda měla světcе oslavit a zdůvodnit jeho svatost. A čím lépe by to mohla učinit, než zdůrazněním jeho zápasu o svatou víru?! Ne že by ke sváru staroslovanského náboženství a křesťanství v Čechách Václavovy doby nedocházelo, ale už patrně nebyl tak prudký, jako tomu bylo za jeho děda Bořivoje. Nicméně podívejme se, jak to podle Kristiána dopadlo s Drahomírou:

„Povstala potom ... převeliká různice mezi těmi velmoži, kteří setrvali po boku zbožného vévody, a mezi ostatními, kteří podporovali ničemnou stranu bezbožné panovnice. I rozdělili se i rádcové a přední mužové země a trny nesvornosti rozbujely se mezi nimi až k prolévání krve. Ale strana spravedlivých, ačkoli byla velmi malá, nabyla přece vrchu nad stranou nespravedlivých, jako vždy nejednotnou. Neboť stále jmenovaný vévoda Václav, staraje se o zjednání pokoje, pojal vnuknutím Ducha svatého úmysl, matku svou, která byla příčinou veškeré zloby, z vlasti vypudit, aby vyhnáním jejím a všech jejích bezbožných přívrženců byla utišena zuřivost rozbujů a mír v církvi Kristově se vzmožil, tak aby všichni dokonale poznali, majíce jednoho a téhož pána, pravé učení Kristovo, a až bude všechno zařízeno, co by se zdálo sloužit míru v knížectví, a až po vypuzení a vyhnání synů nesvornosti bude upevněn pokoj, povolati zase matku se ctí do vlasti. A to všechno s pomocí Boha stvořitele vskutku vykonal. Neboť vyhnal svou matku s největší hanbou ze země, a tak ji Bůh všemohoucí stihl zaslouženým trestem za to, že prolila nevinnou krev blahoslavené Ludmily a že ji prolila bez příčiny. Ale poněvadž byl pln cudné bázně, která trvá věky věkův, a poněvadž byl pamětliv příkázání božích, podle nichž máme otce i matku ctíti, přivedl ji po nějakém čase zpět, dřívější důstojnosti panovnické však zůstala zbavena až do dne své smrti...“